

Ontdekkingstocht Vliegveld Valkenburg 1939 - 2006

Los de vragen op en ontdek de verhalen!

Je komt langs plekken waar in de Tweede Wereldoorlog zwaar is gevochten. Na de oorlog gebeurde er ook veel op en rond het vliegveld. Doe de ontdekkingstocht, dan weet je er straks veel meer over.

Wil je weten of je de antwoorden goed hebt? Je vindt ze met de QR code.

Start- en eindpunt (totaal 14 km.):

De Pan van Persijn
Wassenaarseweg 152
2223 LA Katwijk aan Zee

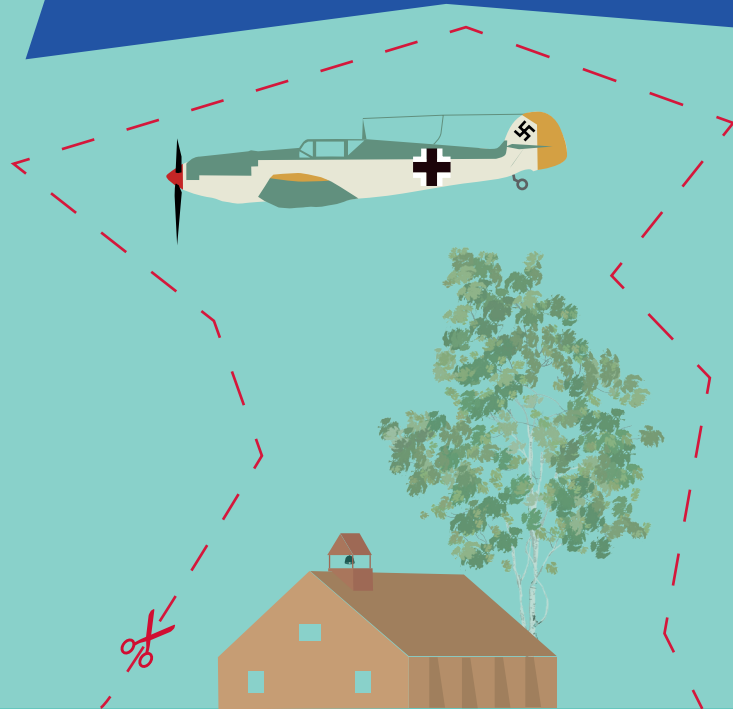
Meer informatie:

www.katwijk.nl www.wassenaar.nl

Op 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland aan. Op en rond Vliegveld Valkenburg werd ook zwaar gevochten. Nederland verloor. Tot 1945 bleven de Duitsers de baas.

De Duitsers gebruikten het vliegveld voor hun jachtvliegtuigen. Langs het vliegveld legden ze een tankgracht aan. Ze bouwden ook veel bunkers en een tankmuur. Een deel van Katwijk en het strand werd voor de Nederlanders verboden gebied. Na de oorlog was Vliegveld Valkenburg een militair vliegveld van de Marine Luchtvaartdienst.

Vanaf 1990 werd het vliegveld ook door de Nederlandse regering en de koninklijke familie gebruikt. Er kwamen veel beroemde wereldleiders aan. Bijvoorbeeld de Zuid-Afrikaanse leider Nelson Mandela die in zijn land een einde maakte aan de apartheid. In 2006 ging het vliegveld dicht. Nu komen er woningen en wordt het natuurgebied.

Onderweg ontdek je allerlei gebouwen en resten die bij de geschiedenis van het vliegveld en bij het dorp Valkenburg horen. Die worden goed bewaard zodat de geschiedenis altijd zichtbaar blijft.

- 1** Punten met vragen en opdrachten
  - T** Torenmuseum Oud-Valkenburg (www.vvkatwijk.nl)
  - S** Museum Stoomtrein Katwijk Leiden (www.stoomtreinkatwijkleiden.nl)
  - B** Bezoekerscentrum Vliegveld Valkenburg (www.vliegveldvalkenburg.nl)
  - H** Eten en drinken
- Start** (bicycle icon) = Fietsrichting en route
Start (bicycle icon) = Wandeling naar tankmuur De Pan van Persijn (www.katwijk.nl)

1. Het is zomer 1940. De Duitsers hebben van de Nederlanders gewonnen en het vliegveld is van hun. Vlakbij het vliegveld bouwden ze een dorp voor de Duitse soldaten die op het vliegveld werkten. De gebouwen, ook barakken genoemd, bouwden ze zo dat ze op woonhuizen en boerderijen leken. Dan herkenden de Engelse en Amerikaanse piloten het niet als een kazerne en lieten ze de Duitse soldaten met rust.

Vind jij dat het is gelukt dat de barakken op woonhuizen en boerderijen lijken? Om welke redenen vind jij het wel of niet gelukt? Denk aan materiaal en de vorm.

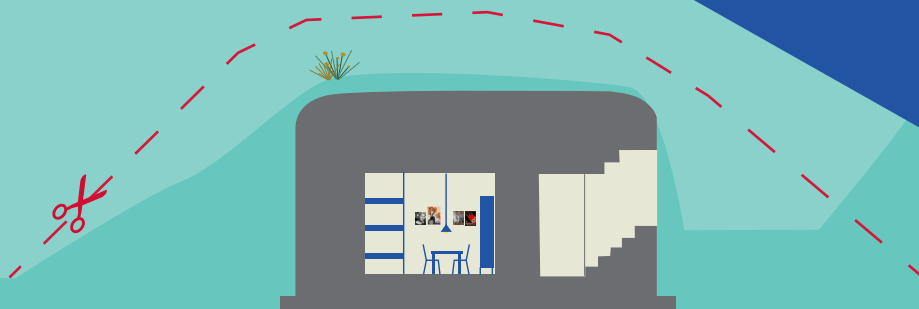

Barak in het Barakkendorp.

.....

.....

.....

Een bunker is een militair bouwwerk van baksteen en beton.

Soldaten konden van hieruit aanvallen en verdedigen. Er waren kleine, lichte bunkers en grote bunkers met wanden en daken van wel twee meter dik beton. Soms waren bunkers door ondergrondse gangen met elkaar verbonden.

Er liggen nog steeds veel bunkers in de duinen en in de stad. Je vindt ze ook in en rond Wassenaar en Katwijk. De bunkers liggen er nog omdat ze zo groot en zwaar zijn. Daardoor zijn ze niet makkelijk op te ruimen.

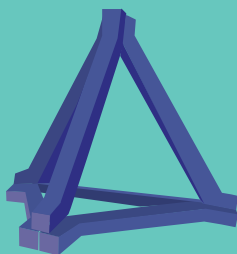
In de ontdekkingstocht zie je grote en kleine bunkers.

2. De lage gebouwtjes in dit weiland zijn munitiebunkers uit de Tweede Wereldoorlog. De vierkante betonnen palen met een schuine bovenkant die je hier ziet werden ook in de oorlog gebruikt. Met zes van deze palen maakten de Duitsers driehoekige versperringen. Die noemden ze Tetraëders.

Hoeveel Tetraëders kun je maken uit de palen die in het weiland staan?

.....

Tetraëders op het strand net na de oorlog.

5. In de meidagen van 1940 vielen de Duitsers het vliegveld en het dorpje Valkenburg aan. Ze veroverden het dorpje. In deze kerk sloten ze de gevangengenomen Nederlandse soldaten op. Er kwamen ook soldaten om het leven. Een aantal van hen is op het ereveld naast de kerk begraven.

Loop naar het ereveld, lees hun verhalen en beantwoord de vragen.

1. Uit het verhaal van Jochem Fennema:

Jochem Fennema was ... korporaal bij het 9de Regiment Infanterie.

Schrijf van het ontbrekende woord de eerste letter bij 1. de tweede letter bij 7. en de zesde letter bij 3.

Daar hadden de Duitsers zich ... toen ze van Vliegveld Valkenburg ... werden.

Schrijf van het eerste ontbrekende woord de zevende letter bij 2. en de laatste letter bij 8. Schrijf van het tweede ontbrekende woord de zesde letter bij 10. en de achtste letter bij 11.

2. Uit het verhaal van Jacobus Corbijn:

Zijn ... was Sint Laurens vlakbij Middelburg.

Schrijf van het ontbrekende woord de vierde letter bij 5., de vijfde letter bij 6. en de zesde letter bij 12.

3. Uit het verhaal van Johannes Adrianus de Jong:

Johans vader en ... overleden kort na elkaar.

Schrijf de eerste letter van het ontbrekende woord bij 9.

De situatie werd ....

Schrijf de tweede letter van het ontbrekende woord bij 4.

.....

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

Welke zin heb je gevonden. Wat denk jij dat ermee wordt bedoeld?

.....

Ga verder naar 4. en neem vanaf dit punt het fietspad aan de noordzijde van de Ir. Tjalmaweg (N206). Sla bij fietsknooppuntbord 89 linksaf de Broekweg op en volg deze tot aan het Castellumplein.

Ga voor het Castellumplein rechtsaf naar de Kruisweg en sla rechtsaf naar de Burg. Lotsystraat. Ga op de T-splitsing rechtsaf naar de Marinus Poststraat. Sla op de T-splitsing linksaf en bij de volgende T-splitsing rechtsaf en volg de Achterweg. Steek de Ir. Tjalmaweg (N206) over, sla linksaf en blijf de Achterweg volgen. Ga bij de T-splitsing rechtsaf de Zonneveldslaan in.

Duitse soldaten met hun konijnen.

6a. Deze ruïne van beton en baksteen was in de oorlog een Duitse bunker voor tien soldaten. Vlakbij de bunker hielden ze konijnen voor de slacht. Het vlees was een lekkere aanvulling op het soldateneten. Het bont van de konijnen deden ze in hun laarzen om hun voeten warm te houden. Heel vaak verveelden de soldaten zich. Ze hadden lange tijd weinig te doen, want de eerste jaren vocht Duitsland vooral met Rusland. Sommige Duitse soldaten probeerden vrienden te worden met de Nederlanders. Sommige Nederlanders wilden wel met hen voetballen.

Wat zou jij ervan vinden als jouw broer of vader met de Duitsers zou voetballen? Noem twee redenen voor en twee redenen tegen.

.....

.....

.....

.....

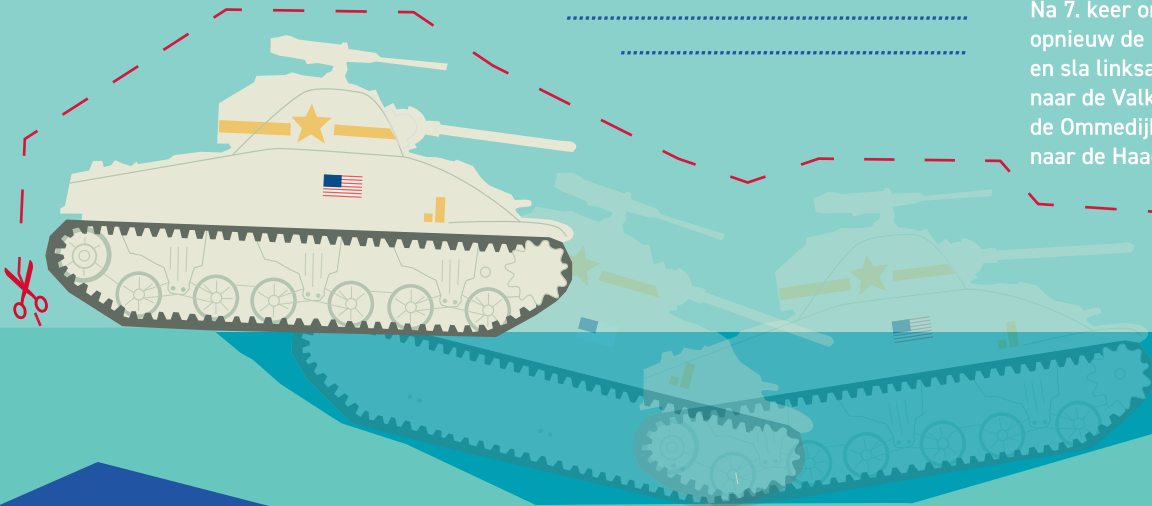
6b. Achter de bunker zie je het vliegveld liggen. Na de oorlog vanaf 1948 was het een marinevliegveld en stonden er wel 150 vliegtuigen. De brandstof voor de vliegtuigen kwam via pijpleidingen bij een overslagpunt bij de Rijn aan. Tankauto's brachten de brandstof van het overslagpunt langs deze weg naar het vliegveld.

Rekensom:
De 150 vliegtuigen hebben ieder 320 liter brandstof nodig voor één keer vliegen. In een tankwagen past 12.000 liter. Hoeveel tankwagens zijn er nodig om alle vliegtuigen van brandstof te voorzien voor één keer vliegen?

Ga terug op de Zonneveldslaan, fiets deze uit, ga verder op het fietspad en sla rechtsaf. Sla de eerste linksaf en ga de Ir. Tjalmaweg (N206) onderdoor. Volg het fietspad naar links de Voorschoterweg op.

Na 7. keer om op de Voorschoterweg en ga opnieuw de Ir. Tjalmaweg (N206) onderdoor en sla linksaf. Volg de weg met de bocht mee naar de Valkenburgseweg. Sla linksaf naar de Ommedijkseweg. Ga bij de rotonde linksaf naar de Haagse Schouwweg.

Na 8. ga terug naar de Ommedijkseweg en volg deze.

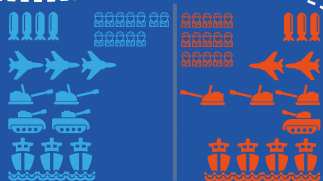
Koude Oorlog 1945 - 1991: vrede bewaren met wapens

De Verenigde Staten en Rusland winnen de Tweede Wereldoorlog van Duitsland.

Ze denken anders over het regeren van hun land. Rusland is communistisch: iedereen is gelijk en de regering beslist alles. De Verenigde Staten zijn kapitalistisch: mensen moeten zelf zorgen dat ze het goed hebben.

Ze krijgen er ruzie over en bedreigen elkaar met steeds meer en steeds gevaarlijkere wapens. Ze dwingen andere landen om bondgenoot van een van hen te worden.

De Koude Oorlog duurde totdat Rusland een leider kreeg die weer wilde samenwerken met de Verenigde Staten en West-Europa.

Een monteur plaatst de sonarboei in het gevechtsvliegtuig.

9. In de Koude Oorlog was Nederland bondgenoot van de Verenigde Staten. We hielpen hen met spionage. Een voorbeeld. Vanaf Vliegveld Valkenburg vlogen Nederlandse militaire vliegtuigen over zee op zoek naar vijandelijke onderzeeboten. Zodra ze dachten dat ze in de buurt waren dropten ze sonarboeien in zee. Die boeien zonden signalen uit. De signalen weerkaatsen op de onderzeeboten. De vliegtuigbemanning ving het weerkaatsen op en kon daardoor de onderzeeboten volgen. Totdat ze gebruikt werden, waren de sonarboeien in grijze kokers opgeslagen. De camping gebruikt de afgedankte kokers als afzetpaaltjes.

Waar zie je bij de ingang van de camping de grijze paaltjes staan? Hoeveel paaltjes staan er?

.....

Op de foto hiernaast zie je een tankgracht. Tijdens de oorlog groeven de Duitsers die langs het vliegveld om hun vijanden tegen te houden. Aan allebei de kanten van de gracht haalden ze alle huizen en bomen weg, zodat ze goed zicht hadden. De gracht liep in een zigzag. Daardoor konden ze in alle richtingen schieten. Langs de gracht stonden bunkers met wapens.

TIP

Wil je meer weten over de Atlantikwall? Kijk de video **De Verborgene Grens, waarin Thijn vertelt over zijn opa Rein en de Atlantikwall.**

www.youtube.com

Atlantikwall: 5.000 kilometer kustverdediging

Veel plekken langs de kust werden verboden gebied. Niet alleen in Nederland. De Duitsers legden langs de kust van Noorwegen tot aan Spanje een verdedigingslinie aan: de Atlantikwall. Hiermee wilden ze zich verdedigen tegen aanvallen vanuit zee.

Het was niet één dikke muur van steen. Het was een rij van 15.000 steunpunten met bunkers, kanonnen en geweren, versperringen, mijnevelden, tankmuren en -grachten, aarden wallen en loopgraven.

11. Het water voor je is niet zomaar een brede sloot. Het is een tankgracht. De Duitsers groeven de gracht om hun vijanden tegen te houden. De tankgracht is wel acht meter breed en drie meter diep. De oeverwanden maakten ze heel steil. Als een tank de gracht inreed, kon hij er niet meer uit. Aan allebei de kanten van de gracht haalden ze alle huizen en bomen weg. De gracht liep in een zigzag. Langs de gracht stonden bunkers met wapens.

**Wat was de reden dat de Duitsers huizen en bomen weghaalden?
Wat was de reden dat de gracht in een zigzag liep?
Het antwoord vind je bij een foto van een tankgracht.**

.....
.....
.....
.....

Een vleermuis in een bunker.

Sommige bunkers kregen ook een andere bestemming: overwinteringsplek voor vleermuizen. Ga ondergronds in de vleermuisbunker in Wassenaar, meer info: www.bunkersinwassenaar.nl

De tankgracht ging in de duinen over in een tankmuur van wel 2,5 kilometer lang. De tankmuur werd onderbroken door 'drakentanden'. Dat waren betonnen versperringen. De bovenkant van de tankmuur had een golvende vorm. Daardoor viel de muur in het golvende duinlandschap minder op.

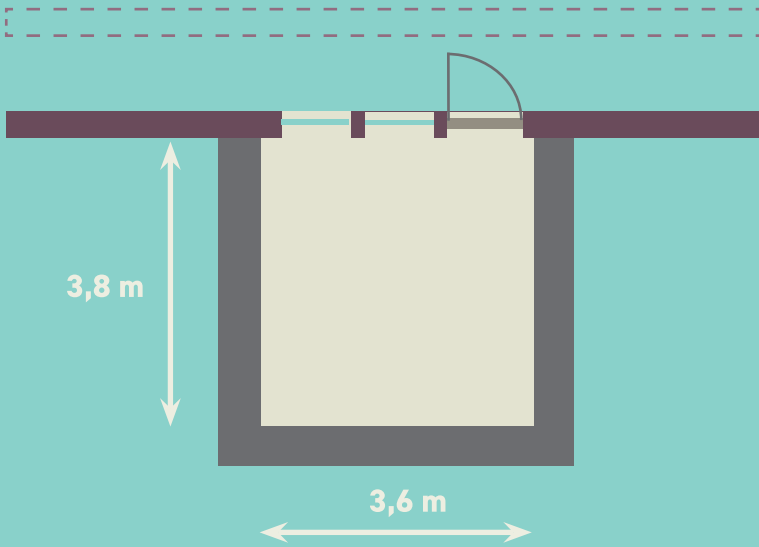
6 x bed

1 x tafel

6 x (spind) kast

12. De Duitsers bouwden hier bunkers om het vliegveld en de omgeving te verdedigen. In deze Duitse bunker was ruimte voor zes soldaten. Op de tekening zie je hoe groot de bunker was. Pas op: loop niet bij huizen het erf op of de tuinen in.

Opdracht:

Teken de inrichting voor zes soldaten die hier tijdens hun dienst sliepen en de wacht hielden. Wat vind jij? Hadden de soldaten veel of weinig ruimte? Noem drie redenen.

.....

.....

.....

Slaap- en eetruimte voor de Duitse soldaten in hun bunker.

14. Langs de duinen aan de overkant lagen tot eind van de jaren negentig bloembollenvelden.

Je kent vast wel de tulp. Die groeit uit een bol. Het hoge vierkante gebouw aan de overkant is een bollenschuur. In bollenschuren werden in de zomer de bloembollen gedroogd.

De laatste winter van de Tweede Wereldoorlog (1944 -1945) wordt de Hongerwinter genoemd. Het zuiden van Nederland was al bevrijd. Het noorden nog niet. Door de gevechten was er vooral in de grote steden bijna geen eten te krijgen. Het was zo erg dat mensen vanuit de steden op 'hongertocht' gingen naar de boeren. Met geld en juwelen probeerden ze bij de boeren eten te kopen. Er was niet veel eten te koop, dus ze kochten zelfs bloembollen om op te eten.

TIP

Kijk de video **Hongerwinter, Fabio Lemoine (Monnik) las het dagboek van zijn oma en maakte deze rap.**

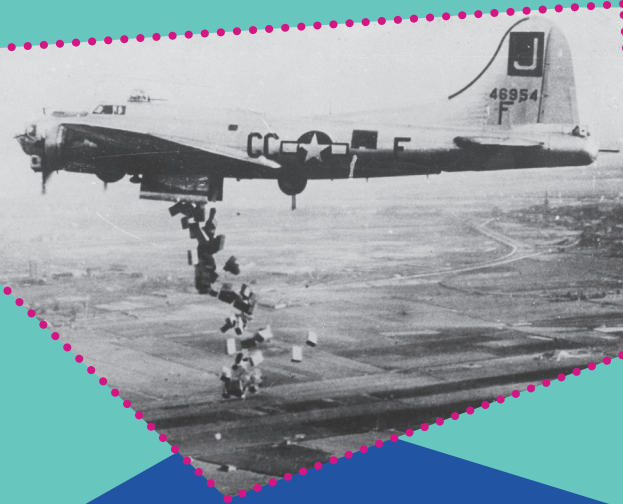

www.vimeo.com

TIP

De bollenvelden maakten plaats voor de natuur. Wandel aan de overkant het graspad door Lentevreugd. Wie weet kom je een Schotse Hooglander tegen. Die wordt ook wel 'grasmaaier' genoemd. Wat wordt daarmee bedoeld, denk je?

.....

Aan het einde van de Hongerwinter dropten Amerikaanse bommenwerpers voedselpakketten boven Vliegveld Valkenburg (april-mei 1945).

Tijdens de Koude Oorlog konden ook kernwapens worden ingezet. Die zijn nog veel krachtiger dan 'gewone' bommen. In 1982 richtten vrouwen vlakbij het vliegveld Valkenburg een Vrouwen Vredeskamp in. Het leek erop dat de vliegtuigen van vliegveld Valkenburg kernwapens aan boord zouden krijgen. De vrouwen protesteerden hiertegen.

15. De Koude Oorlog was een oorlog waarin de vijanden elkaar bedreigden met steeds meer en steeds krachtigere (kern)wapens. Ze hielden een wapenwedloop. Daardoor werd een oorlog beginnen ook steeds gevaarlijker, want de tegenstander had ook heel veel wapens. De vrede werd met wapens bewaard. Vanuit de ruimte hielden ze elkaar met satellieten in de gaten. **Vind je het bewaren van de vrede met wapens een goed idee? Noem drie voordelen en drie nadelen, denk ook aan risico's.**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

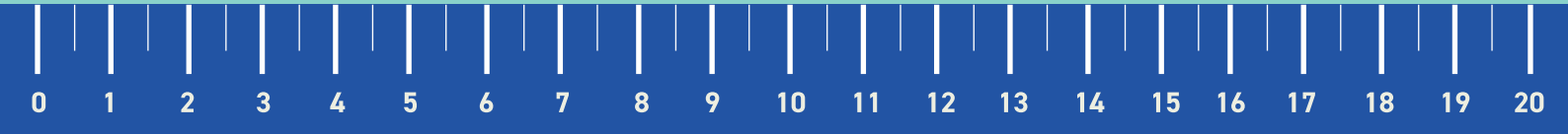
16. Aan de andere kant van het water lag het vliegveld. Aan het einde van de oorlog in de Hongerwinter kwam er voor de Nederlanders in Noord- en Zuid-Holland hulp vanuit de lucht.

In welk jaar was dat, wat was de hulp en wie deden dat? Je vindt het antwoord bij de foto van een vliegtuig.

.....

.....

.....

Tankmuur in de duinen (1998).

17. Wandel door de duinen van De Pan van Persijn naar de tankmuur. De Duitsers bouwden die om vijandelijke tanks tegen te houden. Hij is gemaakt van beton. Hij is zo'n 2,5 kilometer lang en loopt door de duinen bijna tot aan het strand. Hij is over de hele lengte overal bijna even breed en hoog. De bovenkant van de muur heeft een golvende vorm.

Meet hoe hoog en breed de tankmuur hier is. Wat was de reden om de bovenkant van de tankmuur een golvende vorm te geven? Je vindt het antwoord bij een van de foto's.

.....

.....

De ontdekkingstocht voor kinderen uit groep 7 en 8 basisschool is een initiatief van de gemeenten Katwijk en Wassenaar en kwam tot stand met steun van de Provincie Zuid-Holland, december 2020.

Tekst en grafisch ontwerp: Carla van Gaalen, tekst en grafisch ontwerp
Fotoselectie, illustraties en kaartontwerp: Merel van der Linden, ruimtelijk ontwerp

Met dank aan:
Jeroen Rijpsma, Bureau St., Kees Neisingh, St. Bunkers in Wassenaar,
Prudent Staal, St. Historie Vliegveld Valkenburg, Carla Scheffer, gemeente Wassenaar
Rianne van Hilten, gemeente Katwijk, Peter Korbee, St. Vliegveld Valkenburg
Gert-Jan van Rijn, Museon, Den Haag

Fotoverantwoording: zie fietsfolder Herinneringsroute Vliegveld Valkenburg, uitgave september 2020. En verder: foto vleermuis Noël Aarts, foto soldatenbunker Marijke Beek, videoclip Hongerwinter Fabio Lemoine, Insta: @monnikmuziek, videoclip De Verborgren Grens © Erfgoedhuis Zuid-Holland, 2015, regie Arthur Willemse (Ars Longa)

Tips

Er is nog veel meer te ontdekken!

Ga ondergronds op zoek naar de vleermuizen in de Vleermuisbunker in Wassenaar. Ook leuk zijn de bunkers in Rijksdorp:
www.bunkersinwassenaar.nl

Museum Engelandvaarders in Noordwijk aan Zee: Nederlanders voeren naar Engeland om soldaat tegen de Duitsers te worden.
www.museumengelandvaarders.nl

Alles over het vliegveld vind je in Bezoekerscentrum Vliegveld Valkenburg:
www.vliegveldvalkenburg.nl

Bunkers en ondergrondse gangen vind je in Atlantikwall Museum Noordwijk:
www.atlantikwall.nl

Atlantikwall in Zuid-Holland in foto's en verhalen:
www.bezettinginbeeld.nl

Alles over de natuur in de duinen vind je in bezoekerscentrum Dunea De Tapuit:
www.dunea.nl

www.nphd.nl